

Riigikohtu arvamus¹ vangistusseaduse muutmise seaduse eelnõu kohta (isikuandmete kaitse)

Vangistusseaduse (VangS) muutmise eelnõuga nähakse ette hulgaliselt muutusi seoses isikuandmetega töötlemisega. On tervitatav seaduseelnõu koostajate soov saavutada suurem läbipaistvus selle osas, kelle isikuandmeid milliste andmekoosseisude ulatuses töödelda saab. Isikuandmete töötlemine saab olla õiguspärane üksnes siis, kui see on kooskõlas õiguskaitseasutuste direktiivi² ja IKÜM-i³ nõuetega. Kuigi eelnõu seletuskirjas on mõlemale õigusaktile viidatud, ei selgu sellest, milline eelnõuga reguleeritav tegevus on õiguskaitseasutuste direktiivi ja milline IKÜM-i kohaldamisalas.

Eelnõus nähakse ette VangS § 5² uus terviktekst. Erinevalt kehtivast VangS § 5² lg-st 6, mille järgi andmesubjektile vangiregistris andmete väljastamisest keeldumine on kaalutlusotsus, nähakse eelnõus ette andmete väljastamisest keeldumine imperatiivsena, kui lg-s 6 nimetatud eeldused on täidetud. Eelnõu seletuskirjast ei selgu, mis põhjusel selline muutus tehakse. Isikuandmete kaitse tõhusaks tagamiseks peaks olema võimalik andmesubjektile andmeid ja teavet väljastada ka siis, kui formaalselt küll keeldumise alused esinevad, ent isiku vajadus andmete või teabega tutvuda on konkreetsel juhul kaalukam. Mh võib senisest rangem säte piirata keelatud mõjuga külgnevate andmete (dokumendi osade) väljastamist.

Eelnõuga ei muudeta kehtivat VangS § 5³ lg 1 p-i 6, mille kohaselt kantakse vangiregistrisse andmed kinnipeetava, arestialuse, vahistatu või kriminaalhooldusala tervises seisundi, sealhulgas tema sõltuvuskäitumise kohta, tervisest tulenevate piirangute ja talle tervishoiuteenuste osutamise kohta. Nimetatud säte on problemaatiline ja selle täpsustamine sobiks praeguse eelnõu eesmärgiga. On ebaselge, kuidas suhestub viide tervises seisundile ja tervishoiuteenuse osutamisele nt tervise infosüsteemis töödeldavate andmetega (vrd karistuse täideviimine kui IKS kohaldamisalas olev andmetöötlus ja tervishoiuteenuse osutamine kui eelduslikult IKÜM kohaldamisalas olev andmetöötlus). Terviseandmed on eriliiki isikuandmed. Euroopa Kohtu praktikast tuleneb, et isikuandmete eriliikide kõrgemat kaitset tagavate sätete eesmärk on tagada suurem kaitse niisuguse töötlemise eest, mis võib nende andmete erilise tundlikkuse tõttu eriti tõsiselt riivata Euroopa Liidu põhiõiguste harta artiklitega 7 ja 8 tagatud põhiõigusi eraelu puutumatuse austamisele ja isikuandmete kaitsele (vt otsus asjas C-667/21 *Krankenversicherung Nordrhein*, p 21). See seab eriliiki isikuandmete töötlemise regulatsiooni tihedusele kõrgendatud nõudmised. VangS § 5³ lg 1 p-st 6 pole ka koostoimes teiste õigusnormidega üheselt arusaadav, milliseid terviseandmeid ja millisel konkreetsel eesmärgil (nt tööle määramine, kartserikaristuse kandmise võimelisuse hindamine, kinnipidamisrežiimi piirangud ja soodustused, täitmiskava ja iseloomustuse koostamine või ka tervishoiuteenuse osutamine) vangiregistris töödeldakse ning kuidas see haakub võlaõigusseaduse §-s 768 sätestatud tervishoiuteenuse osutaja saladuse hoidmise kohustusega. Kuna vangla poolt

¹ Riigikohtu arvamus ei väljenda Riigikohtu siduvat seisukohta. Riigikohus kujundab siduvaid seisukohti ainult kohtuasjade menetlemisel Riigikohtus.

² Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv (EL) 2016/680, mis käsitleb füüsiliste isikute kaitset seoses pädevates asutustes isikuandmete töötlemisega süütegude tõkestamise, uurimise, avastamise ja nende eest vastutusele võtmise või kriminaalkaristuste täitmisele pööramise eesmärgil ning selliste andmete vaba liikumist ning millega tunnistatakse kehtetuks nõukogu raamotsus 2008/977/JSK.

³ Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EL) 2016/679 füüsiliste isikute kaitse kohta isikuandmete töötlemisel ja selliste andmete vaba liikumise ning direktiivi 95/46/EÜ kehtetuks tunnistamise kohta (isikuandmete kaitse üldmäärus).

kinnipeetavate terviseandmete väljastamine on rutiinne (nt halduskohtumenetluses), tasub kaaluda asjakohase normistiku täiendamist.

Eelnõuga laiendatakse oluliselt isikute ringi, kellele tehakse taustakontrolli. Iseäranis tekitab küsimusi kokkusaamisele tulijate taustakontroll. Kui tavapäraselt on vangistusõiguse sätete puhul oluline silmas pidada kinnipeetavate põhiõigusi, siis kokkusaamised on samavõrd olulised ka kinnipeetavate lähedaste ja perekonnaliikmete põhiõiguste teostamiseks.⁴ Isegi kui kokkusaamisele tulijaid isikuandmete töötlemisest korrektselt informeerida, ei ole neil selle osas valikuvabadust, kui kokkusaamine on nende põhiõiguste teostamiseks vajalik. Samuti ei tohiks sellel olla jahutavat mõju kinnipeetavate võimalusele vanglaväliselt suhelda. Tasub kaaluda, kas tõepoolest peab kõigil kokkusaamise juhtudel (lühiajaline kokkusaamine vaheseinaga eraldamisega või eraldamiseta ning pikaajaline kokkusaamine) olema võimalik teha sama põhjalikku kontrolli, sest kokkusaamisega seonduvad riskid erinevad kardinaalselt.

Ebaselge on kavandatava VangS § 105³ õiguslik olemus, st kas see loetleb üksnes lubatavad andmeallikad või on see mõeldud iseseisvaks õiguslikuks aluseks kõigi sättes nimetatud andmete saamiseks. Eelnõu seletuskirjast nähtub, justkui oleks vanglateenistusel õigus kõigilt kavandatava § 105³ p-des 1 ja 2 nimetatud asutustelt ja isikutelt andmeid nõuda ja seepärast on õigustatud ka n-ö otseliidestus nende andmekogudesse (p 3). Sellisel juhul on küsitav sätte kooskõla määratuse põhimõttega. Probleemi saab illustreerida järgmise näitega. Kavandatava VangS § 105⁵ lg 3 p 3 lubab teatud juhtudel kasutada taustakontrolli tegemisel karistusregistri arhiivi andmeid. Samas KarRS § 20 lg-s 1 on ammendavalt sõnastatud loetelu selle kohta, kellele ja milliseks otstarbeks karistusregistri arhiivis asuvaid andmeid väljastatakse. Kuigi KarRS § 20 lg 1 p 8 lubab neid teatud juhtudel väljastada ka vanglateenistusele, ei ole nimetatud sättega hõlmatud kõik VangS § 105⁵ lg-s 3 mainitud subjektid. On väga küsitav, kas eelnõus esitatud kujul kavandatud VangS § 105³ p-dest 1 ja 2 tuleneb asutustele ja isikutele kohustus vanglateenistusele andmeid väljastada, kui neil seda kohustust eriseadusest (nt viidatud KarRS § 20 lg 1) või täpsustatud kujul vangistusseadusest tulenevalt ei ole. Vanglateenistusele ei saa reserveerida õigust küsida kõigilt võimalikelt asutustelt ja isikutelt kogu mõeldavat teavet ja andmeid. Sel põhjusel on küsitav ka kavandatud VangS § 105³ p 3. Üldjuhul peab isikuandmete töötleja igal üksikul juhul otsustama, kas tal on alust päritud andmeid väljastada (vt nt RKKKo 3-20-1449/54 II osa). Kui seadusandja peab vajalikuks ette näha vanglateenistuse piiramatut juurdepääsu mõnele andmekogule, siis tuleks seda teha selge ja täpse normiga.

Kavandatava VangS § 105⁶ lg-tes 3 ja 4 reguleeritakse taustakontrolli käigus kogutud andmete avaldamist juhul, kui taustakontrolli alusel tehakse keelduv otsus. Kavandatav lg 4 on sõnastatud väga üldiselt ning on seega potentsiaalselt äärmiselt laia kohaldamisalaga. Vältida tuleks olukorda, kus erandina mõeldud keeldumist võimaldava sätte kohaldamine muutub praktikas reegliks. Eelnõuga ei reguleerita aga andmete avaldamist olukorras, kus isikule keelduvat otsust ei tehta. Sellest saab järeldada, et niisugusel juhul kehtivad IKÜM artiklis 15 ja IKS § 24 lg-s 1 sätestatud andmesubjekti õigus saada teavet ja enda kohta käivaid isikuandmeid ilma täiendavate piiranguteta.

⁴ Eeskätt õigus perekonna- ja eraelu puutumatusele, aga tegelikult võivad kokkusaamised koos muude suhtluskanalitega olla olulised ka paljude teiste põhiõiguste teostamiseks.